

Samassa junassa?

AJATUKSIA KRIISISTÄ JA VIESTINNÄSTÄ
MADRIDIN JÄLKEEN

Heräsin tavalliseen torstaiaamuun Madridissa. Laitoin kahviveden kiehumaan ja avasin television aamu-uutisille. Madridissa oli räjähtänyt ainakin viisi pommia. Televisiossa näytettiin graafista kuvaa ja toimittaja raportoi suorassa puhelinyhteydessä Atochan rautatieasemalta kahden kilometrin päästä. Pohdin, ylittäisikö tämä uutiskynnyksen Suomessa. Viisi kuollutta, ei vaan kahdeksankymmentäviisi. Ylittää kyllä, pitää soittaa kotiin. Samalla tulivat ensimmäiset tekstiviestit Suomesta.

Ensimmäinen reaktioni oli kiukku. Minua raivostutti, että idioottiterroristit räjäyttivät pomminsa juuri nyt. Kotiin kerroin epämääräisesti jostain pikkupommista, joka ei näy vaikuttaneen tällä suunnalla. Toinen puoli oli totta, kadulla kaikki jatkui. Lapsia saatettiin kouluun, rakennusmiehet tekivät töitään, kauppiat availivat liikkeitään. Jos oikein halusi, ihmiset saattoivat näyttää vähän hiljaisemmilta, mutta se vaati mielikuvitusta. Puhelun jälkeen tuli tärinä. Mitä tämä nyt oikein on? Mitä tässä vaahdotaan, eihän tässä ole kyse mistään syyskuun yhdenestätoista? Vai? Tunsin oloni edelleen kiukkuseksi, mutta myös vähän epämiellyttäväksi. Puhdasta pelkoa koin vain muutaman sekunnin, kun samana aamuna kulman takaa vastaan tuli nainen, jolla oli peitetyt kasvot ja joka näytti liian pitkältä ollakseen nainen.

Suunnilleen tunnin kuluttua tapahtuneesta tapahtumapaikoilta alkoi tulla suoraa televisiokuvaa. Punavalkoinen juna näytti samalta kuin Jyväskylässä muutama vuosi sitten, mutta kuvat kovin erilaisilta: ruumiita ja vertavuotavia kasvoja lähikuvissa, järkyttyneitä ja itkeviä ihmisiä haastatteluissa, ambulanssin sisälle seuraavia kameroita. Poliittista! Kiukun ja hämmennyksen tärinän jälkeen ryhdyin siis älyllistämään tapahtunutta. Pitkin päivää televisio esitti ETA:n vastaisia lausuntoja, kuvasi ETA:n vastaisia mielenosoituksia. Jo iltapäivällä tulivat ensimmäiset ohjelmat poliittisista murhista ja terrorismin historiasta. Siitäkin huolimatta, että joku ei tuntunut mahtuvan kuvioon: tässä oli jotain liian suurta ja se tapahtui väärässä paikassa. Ensimmäiset al-Qaida -selitykset kuulin Suomesta käsin. Paikallinen televisio keskittyi kuvaamaan uhreja ja reaktioita, ja pohdinta tekijästä oli suomalaiseseen uutisointiin tottuneelle silmiinpistävän vähäistä. Soittelin Suomeen ja kyselin, mitä siellä arvellaan.

Maaliskuun yhdenestätoista kävin läpi monenlaisia tunnereaktioita, joista voimakkaimmaksi lopulta jäi suru. Illalla kaupungin keskustassa vallitsi tavattoman voimakas yhteenkuuluvuuden tunne, joka nivoi toisilleen vieraat yhteen. Saman tunteen samana viikonloppuna koki Suomessa varmaankin moni Konginkankaan linja-auto-onnettomuuden jälkeen. Madridilaiset tiivistivät tunteen is-

kulauseeseen "estamos todos en ese tren", olemme kaikki siinä junassa. Ystävääni lainaten asian voi pukea sanoiksi siten, että kriisin hetkellä ihminen tietää, mihin kuuluu, ja on ylpeä siitä.

Koska satuin olemaan Madridissa maaliskuun yhdentenätoista, minun pitäisi osata sanoa siitä jotain. Viestinnän tutkijana minun pitäisi kyetä analysoimaan tapahtumien taustoja ja kulkua, tehdä teräviä havaintoja ja vetää älykkäitä johtopäätöksiä. Valitettavasti en pysty. Vaikken ole madridilainen, olen kuitenkin kokija. Vaikkei omia tunnereaktioitani pystykään kuvaamaan sanalla "järkyttynyt", tunnereaktioni kuitenkin ohjaavat havaintojani. Kriisin sokkivaiheessa mieli suojautuu sellaiselta tiedolta, jota se ei pysty käsittelemään, eikä mieli toimi tavanomaisesti. Kun jälkikäteen mietin, mitä oikeastaan muistan tuosta päivästä, niin muistan, millainen ilma oli aamulla. Muistan, että katsoin aamu-uutisia seisoen keskellä lattiaa siniset verkkarit jalassa. Muistan kuvan junavaunuun suu auki kuolleesta naisesta. Sokkivaiheessa havaitsee palan sieltä toisen täältä, poimii aistimuksia hyvin sattumanvaraisesti. Siksi silminnäkijähavaintojen merkitys kriisiuutisoinnissa on lähinnä poliittinen. Ne eivät auta ymmärtämään, mitä tapahtui, vaan rakentavat sitä, miten meidän pitäisi tapahtumia tulkita. Hyvä kysymys on, millaisia intressejä sillä kulloinkin ajetaan.

Selkeimmin mieleen piirtynyt muisto liittyy aamulla kadulla kohtaamaani musliminaiseen. Vaikka minulle oli sillä hetkellä itsestään selvää, että kyse on ETA:n tekemistä iskuista, kasvonsa mustalla liinalla peittänyt nainen säikäytti minut. Tajusin, että syvälle länsieurooppalaiseen mieleeni on uponnut kuva erilaisesta, oudosta ja vaarallisesta. Minua ei auttanut lainkaan "tiedostava ja suvaitsevainen" mieli, sen enempää kuin syyskuun yhdennentoista uutisoinnin aikaan kasvanut sympatia muslimeja kohtaan. Myöhemmin pelkoni tuntui sekä huvittavalta että hävettävältä, mutta asian ydin lienee siinä, että tieto ja tiedostaminenkaan eivät suojaa merkitysten syntyemiseltä. Vaikka tiedän, että eurooppalaisen terrorismin juuret ovat aivan muualla, samanaikainen puhe terrorismista ja muslimeista kytkee nämä kaksi asiaa samaan merkitysrakenteeseen. Tiedon ja tiedostamisen paradoksi on, että pyrkiessään osoittamaan kahden asian riippumattomuutta tulee vahvistaneeksi niiden keskinäistä yhteyttä. Onko niin, että parhaimmillaankin voimme vain roikkua tuulimyllyn lavassa?

Sen verran Don Quijotea minussa on, että haluan uskoa viestinnän tutkimuksen mahdollisuuksiin ymmärryksen ja jopa emansipaationkin edistäjänä. Kriisiviestinnän tutkimus on helppo nähdä tällaisena mahdollisuutena, joskin sen toteuttaminen on tavattoman haasteellista. Kriisin tutkiminen on kuin liikkuvaan junaan hyppäämistä. Varsinkin suurista ja ennakoimattomista kriiseistä puhuttaessa kriisi on jotakin äärettömän hetkellistä. Kriisi on todellisuuden muuttumista toiseksi tavalla, joka pakenee kaikkea käsitteellistämistä. Hetkeksi kaikki toisaalta pysähtyy, toisaalta jatkaa kiihtyvällä vauhdilla. Tyhjä tila alkaa täyttyä erilaisilla merkityksillä, ja tapahtunut huutaa toimintaa ja tulkintaa. Tuohon hetkeen kohdentuu myös suuri osa kriisiviestinnän tutkimuksesta. Sen sijaan sokki- ja reaktiovaihetta seuraava käsittelyvaihe ja selviytyminen ovat jääneet vähemmälle mielenkiinnolle. Kukapa jaksaisi katsoa sairaalasarjaa terveyskeskuksen kroonikko-osastosta, jos vaihtoehtona on ensiapupoliiklinikka? Kun Madridin tapahtumiin palaa nyt, on kuin katselisi eilistä säätiedotusta. Kriisin kokevalle yksilölle, yhteisölle tai ryhmälle sen synnyttänyt tapahtuma on Big Bang, ja kaikki sen jälkeen tuskallisen hidasta evoluutiota. Toistaiseksi kriisiviestintää on tarkasteltu lähinnä muutaman vuoden ajalta, ehkäpä kaksikymmentä miljardia vuotta on tutkimatta.

Kriisiviestintä muodostaa tyypillisen viestinnän tilanne- tai kontekstilähtöinen tutkimuskohteen, jonka tutkimiseen kaikilla viestinnän tieteenaloilla tai viestinnän tutkimuksen tasoilla – kuinka asian haluaakaan määritellä – on annettavaa. Monet tällaiset tutkimusalueet ovat kuitenkin jääneet hyvin sirpaleisiksi vastakaisista pyrkimyksistä huolimatta. Mahdollisuuksien toteuttaminen kriisiviestinnän alueella edellyttää ensinnäkin ilmiön nostamista yksittäisen tapahtuman ohjunaan voi nousta asemaltakin. Toiseksi se edellyttää defensiivisyydestä luopumista ja keskustelua kriisiviestinnän tutkimuksen eri näkökulmien välillä. Vähintään keskustelua siitä, miten ilmiö tämän junan muissa vaunuissa nähdään.